

գրեաց հրամանաւ Պօղոսի յԱնտիօք քաղաքի ՚ի լեզու Ասորի, նոյնպէս ըզկնի 15 ամի համբառնալոյ Փրկչին :

Եւ Աւետարանն Յովհաննու, նա ինքն Յովհաննէս սիրելի աշակերտ Քրիստոսի գրեաց զինի 53 ամի համբառնալոյ Փրկչին յԵփեսոս քաղաքի ՚ի ինդրոյ եկեղեցւոյն Ասեալ ՚ի լեզու Յոյն :

Այսմ վկայէ և սրբազան Պօստէ եպիսկոպոսն յասելն նորա թէ, « Նոյնպէս և ճշմարտութիւն չորից Աւետարանաց վկայ անհակառակելի արձանացեալ կան բրիստոնեայք, հեթանոսք եւ հերետիկոսք : Միահամուռ ամենայն աղբ և աղինք՝ որք ընկալան զգիրան, և երազ երազ յեղին ՚ի բազմաձայն լեզուս, ոչ ինչ երկմտեցին վասն ժամանակին կամ վասն արանցն զոր գրեցին :

Այսոցիկ չ'ետուն ընդդէմ բանա և հեթանոսք չեկոյց հակառակ և կեւտոս, այն որ անդատին ՚ի սկզբանէ մարտեաւ ընդդէմ աստուածն զբրոյց : Չասոյց ինչ և ամբարիշտն Յուլիանոս՝ որ առեկադայն էր ամենայնի և հետազօտեաց զամենայն, որովք հնար ինչ էր նշաւակել զնոսա : Նաեւ բնաւ այլ որ ՚ի հեթանոսաց ոչ խիթաց երբէք ընդ այնս. այլ ամենեքին միաբան՝ որոց ընձայէին բրիստոնեայքն զնոսա առային յորինողս գրոցն :

Ըստ նմին և հերետիկոսք՝ թէպէտ և տաղնապէին ՚ի բանից Աւետարանին, չք համարձակեցան տակ թէ այլոյ ուրուք շարագրածք իցեն և ոչ աշակերտացն Քրիստոսի : Նա աւանիկ ոչ սակաւք ՚ի նոցանէ ախանատես էին եղելոցն, և որոց յանդիման իսկ գրեցան Աւետարանքն. վասն որոց եթէ հնար ինչ էր նենգութեան ՚ի ներքս անկանել, հուս ընդ հուս նշաւակէր, և անմարմ էր յաջողել այնմն : Վէպք ապշոյց. Բ. հատոր, երէս 203, 204 :

« Մարգարէ յարուցից նոյս յեղբարց իւրեանց իբրեւ զքեզ, և տայ զսրտագամն իմ ՚ի բերան նորա, և ևս խօսեցի ընդ նոսա, որպէս և պատուիրեցի նմա : Եւ մարդ՝ որ ոչ լուիցէ, զոր խօսիցի Մարգարէն յանուն իմ, ես խնդրեցի վրէժ ՚ի նմանէ » : Ի գիր Օրինաց ԺԸ, 18, 19 Որ ունի ախանջս լսելոյ լուիցէ :

Յիշատակարան և երկու դէպք Գեր. Ներսէս վարդապետի օրագրութեանն աւետած :

Ա.

« Նուիրեալ ՚ի յիշատակ Պարոն Խաչատրոյ Գալստեան Շիրազեցոյ, Հայկազեան սեպուհոյ, որ իբրեւ զամբս երեսուն էր ախանաւոր եւ երեւելի վաճառական ՚ի կողմոյ Պինանկայ, որ և կառոյց իւրովք գոյիւք զեկեղեցի Հայոց հոյակապ, որ ընդ անկեղծ աստուածսիրութեն ունէր և ճշմարիտ հայրենասիրութիւն և ազգասիրութիւն : Որում երջանկութիւն մեծ էր օգնել համազգեաց իւրոց տնանկաց և թափառելոց, որոց աջոյ ձեռնն աուրք եւ ողորմութիւն անյայտ էր ձախոյն, ըստ վերին բանին, սա փոխեցաւ յանցաւոր կենաց յերանութիւն ՚ի հասակի վսթսուն ամաց ՚ի 26 Յունուարի, 1841 ՚ի Կապիթալոյ » :

Վերոյիշեալ հանգույցեալ Ազայ Խաչատուրայ համար կը պատմուի թէ ՚ի Պինանի կղզին երբ Հայ ժողովուրդ սակաւածիւ էր, Եկեղեցի չ'ունէին, սրտականաց եկեղեցին կ'երթային: Իւրենց կրօնական պարտքերը կը կատարէին:

Լատինաց հաղորդութեան տօնի օրը, երբ Ազայ Խաչատուրը և ամեն Հայ ժողովուրդ ամենայն յարգանքով և խանարհ ակնածութեամբ հանդիսին ներկայ կը դանուէին, Լատին կղերքը երբ թափօրով Ազայ Խաչատուրի և Հայ ժողովուրդին կանգնած անղը հասաւ, յանկարծ սուրբ խորհուրդը ծածկոցով մը դոցեցին. առ այս Ազայ Խաչատուր շիտթեալ պատճառը հարցունելով, պատասխան ընդունեց թէ դուք որքան որ մեր եկեղեցին ընդունած էք և կ'աղթէք, բայց Պապը չէք ընդունիր, հետեւաբար մեզ համար դուք հերձուած էք, ուստի սուրբ խորհուրդը ձեզմէ ծածկել պէտք է:

Առ այս պատասխան, Ազայ Խաչատուրն և բոլոր Հայ ժողովուրդն անմիջապէս Եկեղեցիէն դուրս կ'ելնէն. Խաչատուր կ'ուխտէ այն օրը չը ծաշել, մինչեւ որ Եկեղեցւոյ տեղ մը գընէ, հիմունք փորէ և սկսել տայ, ապա ծաշէ: Իւր գրամովը անմիջապէս Եկեղեցւոյ տեղը կը գնեն, հիմունքն կ'ըսկսին փորել և շինութեան նիւթերը կը հրամայեն բերել, որով սիրտը կը հանդարտի կ'ըսկսի ծաշել, այս բարի անձի անմահ յիշատակ կառուցած Եկեղեցին մինչև ցայսօր պայծառ և կանգուն կայ Պինանի կղզւոյն մէջ թէև Ազայ Խաչատուր վերջէն ՚ի Կալիթայ գնացած և հոն վախճանած է:

Բ.

Հետեւեալ գէպքն ալ ՚ի Կալիթայ թա Ստիրուռ ըսուած թաղը պատահած է 25 տարի առաջ Հայազգի Մեքքոն Մանուկեան վաճառականին:

Կապաշտ քուրմին մէկը, որ Մեքքոն Մանուկեանին խիստ բարեկամ կը ձեւանար, օր մը կը մօտենայ իրեն և կըսէ, տեսիլ տեսայ և տեղ մը անթիւ գանձ կայ թողուած, ես չեմ կրնար դայն գանձը պահել, միայն թէ դու ինձ համար փոքր կռտառն մը շինէ, ես անով կ'ապրիմ, ես իմ տեսած գանձի տեղը քեզ յոյց կ'ուտամ, թող քեզ լինի, այս երեւակոյտական շահէն խարուելով Հայ վաճառականը կռտառնը կը շինէ եւ քուրմին կը յանձնէ 50 հազար զուրուշ ծախսով:

Երբ քուրմը իւր իրական շահը ձեռք կը բերէ, Հայու երեւակոյտական շահոյն համար կ'ըսէ, չ'ապտուածները այն տեղը ծածկեցին ինձմէ, ալ չեմ յիշեր թէ ո՞ւր տեղն է: Այս գէպքը կրնայ դաս մը համարուիլ այն կարգի մարդկանց, որք յայտնի չահերը կը ձգեն, միտի յոյսերով յուսագրեալ Ուրիանոսի յատակէն անսպաս գանձեր հանել կ'երազեն:

Գ.

Ուրիշ գէպք մը և ՚ի Հնդստան ՚ի Սուրաթ քաղաք:

Պատրայէն Հայ ականաւաճառ մը ՚ի Սուրաթ գնալով Եկեղեցւոյն մերձ տեղնակ մը կը փորձէ, առուտուր կընէ ամեն ազգի հետ, յաւուր միում տեղւոյն թագաւորի օրէնսուոյցն կ'երթայ յանուն թագաւորին քարեր գնելու, երբ Հայ ականաւաճառը միւնակ կը գտնէ, տգահութեան ակտէ բարբոքեալ գաւջն կը միտէ վաճառա-

կանի փորը կը մեռցունէ . և քարերը առնելով խոյս կուտայ , երկու օրէն վերջ , երբ Այրաիկ օրը վաճառականն Եկեղեցի չ'երթար , հետաքրքիր կը լինին թէ ո՞ւր է վաճառականը , սենեակը կը կռնէ մարդուն գիակը կը գրաւեն , և խաղարկութեամբ կը դանեն մարդաստանը և գողցուած քարերը , երբ թագաւորէն արդար վըճիխնդրութեան հատուցում կը պահանջեն Հայերը , կը սրտախօսեն թէ՛ « Հայու մը մահուան համար մեր օրէնս ուսոյցին եղունգն անգամ կտրելու չէ :

Անգղիացիին որ այն կողմերը պատրաստ դիպող ժամանակի կըստատէր Սուրբ թան առնելու , այս գէպքը յարմար առիթ համարելով կ'ուզայ քաղաքը կը գրաւէ : Մարդաստանի մը անխրաւ պաշտպանութեան համար քաղաք մը և իշխանութիւն զո՞հ կ'ուտայ :

ՀՈՒՒ ԺՈՂՈՎՐԻՈՑ

« Ընկերութեան կապերը զօրացնելով բնութեանն խորտակել այնչափ երկիւղալի է » :

Պէրնարպէն Կը Սէն Պիէր :

« Լուսոյն յաղթանակը մարդկային լաւութեան և մեծութեան խիստ նըպաստաւոր է » :

Տէիէն Սլայէլ :

ՄԱՐԻ ԿԱՅԻՆ ամենագիտական տըկարութիւնը հոգւոյն քունն է , որ մարդիկ երկրիս վրայէն առանց բնական արթննալու կը սահին կ'անցնին : Ժողովուրդը , որ օրուան ծանրութեան տակ կը հեծէ և որուն բոլոր ձիրքը

աշխատութեան և հոգի միակ մտածման մէջ անհետ կ'ըլլայ :

Այս կարմիր , կապոյտ , կանանչ , նարնջագոյն ինքնաշարժ մեքենայք թմբուկի ձայնով կը քայլեն , կը շարունակեն առանց ցասման կը զարնուին , առանց խղճի և ատելութեան նախճիր կը գործեն . մարդը առանց որ և է մտածման իրիկուն կը պառկի , առտուն կ'ըլլէ , կը գործէ , կը նախաճաշէ , կը ճաշէ , կ'ընթրէ : Անդանական շունչ , շարժական նիւթ : Ար փափագէի այս ամբոխին գաղափարաց թիւը ճշգիւ գիտնալ , որ իւրաքանչիւր առտու մեր տուններէն կ'ըլլեն , փողոցը կը լեցնեն , հրապարակը կը ծածկեն , կը վազեն , ձայն կը բռնան , կը գահալիւծեն , և զիշերուան առջի ժամերը լութեամբ կ'անցընեն :

Հարկը հազար գլխէ զանգուած մ' է , որ արտաքոյ կրից քննուած , թէ ամենազինել զգացմունք ամենամաքուր ճաշակ և ամենէն վեհանձն կամք կը բացատրէ , որ զՍոկրատ կը հիացնէ և Անթիմոս կ'անիծէ , բայց ասոր իւրաքանչիւր անգամ ՚ի մասնաւորի առած ընդհակառակն մարդկային գէմքով տեսակ մը կենդանի է , կարծես թէ աչք ունի և չը տեսներ , ականջ ունի և չը լսեր , միտք ունի և չը խորհիր , և ՚ի վերայ այս ամենայնի հոգի մը նիւթոց մէջ անդնդասոյդ եղած է :

Ար հարցնեմ թէ ինչո՞ւ ճամբատութիւնն հազիւ ուրեմն խղճին մէջ մուտ գտած է , խօսքս բարբարոսաց համար չէ , այլ քաղաքակրթելոց :

Ինչո՞ւ ուրեմն մարդկութիւնն համորէն , բաց ՚ի հազուադիւր զարտուղութիւնէն իւր կանխակալ սովորութեանց մէջ շղթայուած կ'ապրի :

Պատմութիւնը ամենադարմանալի տեսիլներով այս գործին կը պատասխանէ , նիրհեալ երկրագնդին զանա